

تلاش آیت‌الله طالقانی برای تحقق رنسانس تفکر دینی با نگارش «پرتوی از قرآن»

نگارش تفسیر «پرتوی از قرآن» در زندان از سوی مرحوم آیت‌الله طالقانی به نگارش تفسیر «فی ظلال القرآن» به قلم سیدقطب شباهت دارد؛ او مردی مبارز، مدعی مبارزه با دیکتاتوری و در تلاش برای تحقق وحدت جهان اسلام و رنسانس تفکر دینی است و می‌خواهد مشکلات جهان اسلام را حل کند.

نگارش تفسیر «#پرتوی از قرآن؛ در زندان از سوی مرحوم آیت‌الله طالقانی به نگارش تفسیر «#فی ظلال القرآن؛ به قلم سیدقطب شباهت دارد؛ او مردی مبارز، مدعی مبارزه با دیکتاتوری و در تلاش برای تحقق وحدت جهان اسلام و رنسانس تفکر دینی است و می‌خواهد مشکلات جهان اسلام را حل کند.

حجت‌الاسلام والمسلمین علی نصیری، مدیر معارف مؤسسه وحی و خرد در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا) به بحث از روش‌شناسی تفسیر پرتوی از قرآن، اثر مرحوم آیت‌الله طالقانی پرداخت و در این رابطه اظهار کرد: ما برای اینکه بتوانیم فضای کاری یک مفسر را تشخیص بدهیم که چطور بوده است، اولاً باید فضای ذهنی مفسر را تشخیص دهیم و دیگر این‌که باید زمان زندگی و ابزار در دسترس این مفسر را شناسایی کنیم.

وی افزود: مرحوم آیت‌الله طالقانی در شرایط خاصی به سر می‌برده که ما می‌توانیم از آن دوره به نام رنسانس تفکر نوین اسلامی در جهان اسلام یاد کنیم؛ یعنی موجی از نواندیشی و اصلاح تفکر دینی که جهان اسلام را در نور دیده، وارد ایران می‌شود و مرحوم آیت‌الله طالقانی جزء پیش‌قراولانی بوده که این موج را مورد توجه قرار داده و سعی کرده آن را به نحوی هدایت کند.

زمان زندگی مرحوم طالقانی

این مدرس خارج فقه حوزه علمیه در ادامه گفت: وی کوشید در مسیر ترویج معارف دینی و اسلامی و در کشور از آن موج برای نشر دین استفاده کند. افرادی نظیر سیداحمدخان هندی در هند، اسکندرانی و سید قطب در مصر، محمد عبده و محمد رشیدرضا و طه حسین طیفی از متفکرانی هستند که این نوزایی در تفکر دینی را پرچمداری کردند و تحت تأثیر تفکرات تمدنی آن عصر که از سده 19 و کمی هم سده بیستم آغاز شده بود، کشور ما نیز در دهه 40 و یا 50 تحت تأثیر قرار گرفت.

حجت‌الاسلام نصیری:

تفسیر «#پرتوی از قرآن؛ یکی از تفاسیر خوب و خواندنی قرآن کریم است که البته بیشتر برای اهل فن توصیه می‌شود ما برای عموم مردم شاید نیاز باشد که یک مقدار ویرایش قلمی و محتوایی در برخی از قسمت‌های این تفسیر انجام بشود نصیری گفت: پیام اصلی این موج این بود که ما باید متون اسلامی و دینی را بازخوانی کنیم و دوباره مورد توجه قرار دهیم و میان آنچه که در متون دینی آمده و آن تحولاتی که در جهان غرب ایجاد شده، تحولات تمدنی و عصر نوزایی در جهان غرب و مسیحیت را بازخوانی کنیم و به اصطلاح متون دینی را روزآمد و هم‌صدا با تحولات عصر کنیم.

این پژوهشگر عرصه علوم قرآن و حدیث افزود: حاصل این تفکر این موضوع بود که نوعی نگاه جدید به فقه و حدیث و قرآن و تفسیر ایجاد شد. مثلاً ما در همین دوره است که بحث اعجاز علمی قرآن را می‌بینیم که جدی می‌شود و بعد از آن اعجاز در متون روایی مطرح می‌شود. مباحث جدید هرمنوتیک مباحث جدید فهم متن و تفسیر قرآن از این دست موضوعات است.

وی ادامه داد: مرحوم طالقانی در این فضا قرار دارد و آن چیزی که در مورد ایشان باید مورد توجه قرار گیرد، این است که پیام دوم این آقایان این بوده است که ما باید با پدیده استبداد و دیکتاتوری به جهان اسلام آن روز و ایران که در اثر مرحوم طالقانی وجود داشت، با این پدیده‌ها مبارزه کنیم.

نصیری گفت: لذا این‌ها در کتاب‌ها و نوشتارشان بر روی مسئله آزادی جهان اسلام و استقلال خیلی تکیه می‌کردند. در همین راستا مسئله وحدت جهان اسلام و پرهیز از پراکندگی از پیام‌های این طیف از اندیشه‌وران بود که البته لغزش‌ها و اشتباهاتی نیز کم‌وبیش داشته‌اند.

فضای ذهنی مرحوم طالقانی در تفسیر

این مدرس حوزه و دانشگاه خاطرنشان کرد: مرحوم آیت‌الله طالقانی با این فضا وارد تفسیر قرآن می‌شود که اولاً چهره‌ای است که تا

حدی به خاطر نگاه جهان شمول و توجهی که به مشکلات جهان اسلام داشته است، می‌توانیم ایشان را با سیدجمال‌الدین اسدآبادی یا شیخ محمد عبده مقایسه کنیم.

وی ادامه داد: وقتی که ما کتاب‌ها و مقالاتی را که ایشان نوشته‌اند، بازخوانی می‌کنیم، متوجه می‌شویم که ایشان شخصیتی است که می‌خواهد مشکلات جهان اسلام را حل کند. این که ایشان به زندان می‌افتد و تبعید می‌شود و صدای مظلومیت مردم را به گوش جهانیان می‌رساند، در همین راستا قابل ارزیابی است.

مرحوم طالقانی در این فضا قرار دارد آن چیزی که در مورد ایشان باید مورد توجه قرار گیرد این است که پیام دوم این آقایان این بوده است که ما باید با پدیده استبداد و دیکتاتوری به جهان اسلام آن روز و ایران که در اثر مرحوم طالقانی وجود داشت باید با این پدیده‌ها مبارزه کنیم.

نصیری افزود: مرحوم آیت‌الله طالقانی به سیدقطب شباهت دارد که در مصر به زندان می‌افتد و در زندان تفسیر #171؛ فی ظلال القرآن؛ را تنظیم می‌کند. او مردی مبارز و مدعی مبارزه با دیکتاتوری است و وحدت جهان اسلام و رنسانس تفکر دینی است که اقدام به تنظیم تفسیر #171؛ پرتوی از قرآن؛ کرد که یک بخش از آن مربوط به جز سی‌ام قرآن است و بخشی هم مربوط به اوایل قرآن است که البته به صورت ناقص و نیمه‌کاره باقی مانده است.

اولین تفسیر اجتماعی

نصیری گفت: ما بر اساس آن توضیحی که از جهان‌شناخت مرحوم طالقانی برشمردیم، تفسیر ایشان عمدتاً گرایش سیاسی و اجتماعی و تا حدودی علمی دارد؛ یعنی ناظر بر جهان اسلام آن روز و ایران عصر خود ایشان است؛ ایشان بر همین اساس مباحثی را در حوزه‌های سیاسی و اجتماعی فرهنگ جهان اسلام و رفتار مسلمانان با حاکمان آنها، وضعیت استبداد، جهل و نادانی و بی‌سوادی مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد.

وی گفت: نظیر این موضوعات را در تفسیر #171؛ فی ظلال القرآن؛ و تفسیر طنطاوی می‌بینیم و همین را در تفسیر رشیدرضا می‌بینیم که در #171؛ تفسیر پرتوی از قرآن؛ کاملاً مشهود است. تفسیر پرتوی از قرآن را باید تفسیری با رویکرد جدید و جزء اولین تفاسیری دانست که با این رویکرد سیاسی اجتماعی در کشور پدید می‌آید.

نصیری افزود: این کتاب تفسیری با نوعی نگاه جدید به قرآن و تفسیر قرآن مطابق با نیاز عصر، تأثیری بسیار جالب و خواندنی ایجاد می‌کند. مرحوم آیت‌الله طالقانی با اینکه عمده تفسیر را در زندان نوشته و منابع کمی در اختیار داشته است، که گاهی در لابه‌لای تفسیر نیز به آن اشاره می‌کند، اما قلم بسیار قوی، پردازش خوب، نگاه خیلی تیز، جالب، متفطنانه و هوشمندانه‌ای دارد و برداشت‌هایی بسیار لطیف و نکته‌سنجی‌های قابل‌توجهی در قرآن را مطرح می‌کند که متأثر از توجه به جنبه‌های موسیقایی قرآن و نظم آهنگ قرآن است.

وی گفت: با همه این‌ها کاستی‌هایی نیز در این تفسیر وجود دارد؛ مثلاً گاهی آیات را به گونه‌ای تفسیر می‌کند که لغزش‌های علمی به قرآن راه پیدا می‌کند یا گاهی مباحث سیاسی و اجتماعی پر لغزش و تحلیل‌هایی ارائه می‌دهد که متأثر از نگاه‌های جامعه‌شناختی آن روز بوده است و مقداری از آن‌ها را تخطئه می‌کنیم؛ از این نوع اشکالات و ایرادات در ابعاد معرفتی این اثر گاهی دیده می‌شود.

وی در پایان گفت: در مجموع می‌توان گفت تفسیر #171؛ پرتوی از قرآن؛ یکی از تفاسیر خوب و خواندنی قرآن کریم است که البته بیشتر برای اهل فن توصیه می‌شود، اما برای عموم مردم شاید نیاز باشد که یک مقدار ویرایش قلمی و محتوایی در برخی از قسمت‌های این تفسیر انجام بشود.